

El riu Llobregat neix al vessant oest del pic que duu el seu nom al bell mig de l'Albera. Recull per la dreta les aigües del vessant sud d'aquesta serralada en el tram que comprèn el pla de l'Arca fins al coll de Lli, a l'alçada de la Vajol. Per la riba dreta recull les aigües que baixen transversals a la carena de l'Albera, entre el coll Forcat i fins al pic de Barba de Boc a tocar la vall de Sant Quirze de Colera; és a dir, el Llobregat recull pràcticament totes les aigües del vessant sud de l'Albera que aboca a la Muga.

El curs del riu Llobregat és d'uns 25 km. És, doncs, un riu curt, les característiques del qual responen al model hidrogràfic de la conca mediterrània: rius curts, amb un desnivell molt acusat en el primer tram, passant per congostos i incloent-hi salts d'aigua. Així, entre les fonts del puig, on neix, sobre els 900 m, fins a la Jonquera, el riu ha baixat un desnivell de 800 metres en ben pocs quilòmetres.

Una altra característica és la irregularitat del cabal, per tal com, en alimentar-se bàsicament de pluges, l'acosta més al model de torrent, amb les fluctuacions pròpies de cada règim estacional. En el seu primer tram, el Llobregat discorre per una mena de cubeta que és l'anomenat pla de l'Arca, zona que resta mig amagada, com una vall enclosa, en el sentit longitudinal de la carena. Aquesta mena de zona independent, arcerada, era un indret molt fre-

el curs dels rius

EL Llobregat

JORDI PLA
ALFONS ROMERO

qüentat per partides de contrabandistes. Aquesta circumstància ha inspirat l'escenari d'una novel·la de Joan Tocabens, «Quan sagna el Llobregat», en la qual s'evocuen les peripècies d'aquella activitat:

«I d'aquí es va avançar cap al pla de l'Arca. Els contrabandistes l'encalçaren amb el somriure... Baixar de la ruta estratègica fins a la provincial pel Gorja Negra no era pas un joc d'infant, però els homes s'enfilaven entre les ginestes i les alzines baixes com una porcada de senglars» (1).

La zona del pla de l'Arca fou poblada pels francs i els «hispani» en els segles VII i IX. S'iniciava l'assentament i colonització de la vall alta i mitjana del riu Llobregat. La peculiar configuració de l'esmentat pla afavoria els assentaments pel sistema de l'aprisió que permetia apropiari-se de terres ermes per convertir-les en zones de cultiu. Així, aquests «hispani»

esdevenien, a més d'homes lliures, petits propietaris.

Aviat en aquests nuclis de població aparegueren comunitats de monjos. N'és un testimoni l'església de Sant Pere del Pla de l'Arca, prop de les fonts del riu Llobregat, construcció del primer romànic amb una sola nau i absis de ferradura. Després de deixar a un costat les restes de l'ermita de Sant Pere del Pla de l'Arca, el riu emprèn una baixada sobtada, enmig de gorges i congostos, prenent un caire d'espectacular bellesa. Carles Bosch de la Trinxeria, a «Records d'un excursionista» ho descriu així:

Després de deixar a un costat les restes de l'ermita de Sant Pere del Pla de l'Arca, el riu emprèn una baixada sobtada, enmig de gorges i congostos, prenent un caire d'espectacular bellesa. Carles Bosch de la Trinxeria, a «Records d'un excursionista» ho descriu així:

7. LA JUNQUERA — Rio Llobregat y el Pont de dalt

L. Roisin fot. - Barcelona

«Aquest riu corre encaixonat entre dues muralles de granit de 150 a 200 metres d'altura, enmig de rocam i cascades. A mesura que es puja riu amunt, aquestes muralles es van estrenyent fins a arribar a una gran cascada de 30 metres d'elevació; és coneguda pel salt del Fitó. És imponent i causa espant el mirar de dalt a baix. En temps de pluges, que el riu porta molta aigua, d'una hora lluny se senten els brams de l'aigua que cau d'aquella altura enmig d'un caos de grans penyes granítiques rodolades del cim de la muntanya» (2).

El punt on el riu abandona el caire més feréstec per retrobar el territori passadís és on s'alça l'anomenat pont d'Espanya, situat en l'antic camí ral, avui carretera nacional. Des d'aquest indret, Francisco de Zamora, en el *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, descriu la perspectiva que oferia el paratge a la fi del segle XVIII:

«Nos volvimos a La Jonquera, empezando a reconocer, des de este pueblo a Figueras, los trozos de camino que s'estan construyendo, en los cuales noté que des de La Jonquera a acá són más estrechos que desde La Jonquera a Francia; que ponen poca piedra y muy menuda por lecho; que en las cercanías del río Llobregat, para ahorrar desmonte en la ladera, forman grandes paredones de piedra, de lo cual no puede ser tan sólido

La Jonquera: el riu i el Pont de dalt

como sería desmontando el lecho. Finalmente me pareció bien el puente de dos ojos sobre el Llobregat, uno de ellos bien rebajado» (3).

Potser aquest és el mateix indret en què un altre viatger del XVIII, Arthur Young, formulava una reflexió de camí a França:

«Deixem la Jonquera, on l'aspecte i les maneres de la gent ens farien creure que tots són contrabandistes» (4).

Abans d'arribar a la Jonquera, el Llobregat recull per la seva dreta les aigües del córric del Forn del Vidre, just sota el coll de Panissars, que és el coll més natural per travessar l'Albera. Més avall, recull les aigües del barranc de Sant Julià, que neix arran de l'església de Sant Julià de Tords. En aquest vessant dret del Llobregat, se situen els primers poblaments altmedievals entre els quals destaquen les edificacions del priorat de Santa Maria dels Panissars (assentat damunt de l'entroncament de la Via Augusta amb la Via Domícia), la de Sant Martí del Forn de Vidre i la de Sant Julià dels Tords.

Santa Maria de Panissars data dels primers temps de l'època carolíngia i pertanyia antigament al monestir d'Arles. Al segle XVII, foren abandonades tant l'església com les construccions monàstiques. Les seves restes van

El salt del Fitó

ser utilitzades per edificar la fortalesa de la Bellaguarda.

Sant Martí del Forn del Vidre, arran de la carretera N-II, també pertany al primer romànic i destaca la seva capçalera trilobada amb llenques d'«opus spicatum». En un replà a mig caire de l'Albera i la vall del Llobregat es dreça l'església de Sant Julià dels Tords en el veïnat del mateix nom. Les seves primeres fonts documentals són posteriors a la de les esglésies abans esmentades. Es conserva força bé i en sobresurt la portalada de tres arcs de mig punt, timpà i llinda. És coronada per un campanar de cadireta.

La serra de Sant Julià, orientada a migdia, està farcida de masos, fet que denota el seu origen de zona d'assentament de poblament dispers, a partir de les ocupacions del sòl o aprisions.

Per la seva banda esquerra, també abans d'entrar a la Jonquera, el vessant del Llobregat, més abrupte i esquerp, s'enfila cap a la serra del Calze. En aquests contraforts dominen les restes del castell de Rocabertí, vinculat als comtes d'Empúries. El castell de Rocabertí fou un testimoni mut dels episodis de la guerra del rei Pere contra les tropes de Felip l'Ardit, el 1285. Ramon Muntaner explica l'acarnissament de la batalla que tingué lloc en aquests paratges:

Pont de vianants, l'any 1920.

«E llavors tothom se leixà córrer a ells, e veérets trencament de cofres e barreig de tendes, e de robes, e d'or, e d'argent monedat, e vaixela, e tanta de riquesa que tothom fo ric bennanat. Què us diré? Que qui avant fo passat, valc-li, que de les sembles ne de les gents de peu ne dels cavallers de la reassaga no n'estorcé negun, que tots foren morts e la roba barrejada. E con començaren a ferir, los ahucs foren tan grans, que de quatre llegües los oïa hom» (5).

Un cop el riu deixa el seu curs més tumultuós, arriba a la població de la Jonquera, allargassada a la banda esquerra del Llobregat. Suposa l'inici del curs mitjà del riu. La importància de la Jonquera sorgeix arran del tractat del Pirineus, amb l'establiment de la nova frontera.

Posteriorment, l'activitat mercantil derivada de l'increment del comerç internacional, desplaçarà de mica en mica la indústria tapera que era la que sustentava majoritàriament l'economia de la vila.

En aquest tram, el Llobregat corre paral·lel a la via de comunicació més important que és l'actual N-II i l'antic «Camino Real». Això fa que el Llobregat hagi estat testimoni mut dels fets més importants ocorreguts al llarg de la nostra història.

Aquest curs mig del Llobregat està farcit de petites rescloses que donaven vida a tot un escampall d'hortes i a alguns molins, com són el molí del Forn del Vidre, el molí d'en Bosch, el molí d'en Grau i el molí del Pont de Capmany.

A voltes, el Llobregat ha actuat com a riu torrencial arribant a produir més d'una inundació catastròfica, com fou la coneguda com aiguat de Sant Miquel, ocorreguda el 29 de setembre de 1913. Arran d'una tempesta, amb un fort xàfec, l'enorme quantitat d'aigua caiguda en poc temps provocà l'allau inflada i furiosa del Llobregat, el qual arrossegava branques i troncs que varen obstruir les arcades del pont de can Calabuig, esdevingut així una resclosa. L'aigua escampà a banda i banda de la població i enfilà el carrer Major

per irrompre finalment a la plaça, que quedà convertida en un autèntic llac. Els efectes foren desastrosos, car es perderen una gran quantitat de planxes de suro destinades a la fabricació de taps, i també animals domèstics, un carro, sense que, tanmateix, es produïssin desgràcies personals. *La Veu de l'Empordà* explicava que «en quatre o cinc cases baixaren les voltes del primer pis i de can Pau Cortada se'n portà mig edifici». Pel que fa a les vies de comunicació, en restà molt afectada la carretera de Figueres, car l'aigua s'emportà part de la calçada en el lloc anomenat córrec de'n Mateu (6).

Passat la Jonquera, arribem als anomenats Banys de la Mercè, antic balneari, avui convertit en hotel, que aprofita dues fonts d'aigües sulfuroses i una de ferroginosa, declarades d'utilitat pública el 1864, en un indret anomenat Tendó. La seva ubicació és a 7 km de la Jonquera i a 10 de Figueres. Les fonts són de característiques sulfuroses, amb un alt component d'àcid sulfhídric, i nitrogen barrejat amb àcid carbònic. La temporada de banys anava del 24 de juny al 30 de setembre.

En aquests paratges, l'aspecte del riu és més plàcid i la seva amplada és ja notòria. En aquest tram mitjà rep l'afluència per la dreta, de la riera de les Guilles, que ha passat per Agullana i

La duana del barri dels L'imits, a començament de segle.

després del puig de Montroig, del Ricardell, que és el més important de la seva riba dreta. El Ricardell que neix sota els contraforts del puig del Portell discorre per Darnius, voreja Montroig i passa per Biure. És justament en la confluència amb el Ricardell que el Llobregat fa una lleugera desviació en sentit oest-est.

A partir del pont de Capmany, fins a la seva desembocadura a la Muga, el Llobregat rep per l'esquerra pràcticament totes les aigües del vessant sud de l'Albera, des del coll de Portús fins al puig Jordà, de la vall de Sant Quirze de Colera.

El primer afluent que rep, per la riba esquerra, és la riera de Mardança, que neix vora els estanys de Canadal, i travessa Capmany abans de desembocar.

Després ve la riera de Torrelles que recull les aigües de la vall de Cantallops. Més endavant també recull les aigües de la petita riera de Vilarnadal.

Finalment abans d'arribar a Peralada, aplega les aigües de l'Orlina la qual recull les de les valls amagades darrera el puig Castellar, tot vorejant la serra de Baussitges i recollint, també, les aigües dels contraforts de la muntanya de Pils, a tocar el córrec de coll de Banyuls. Al seu torn, l'Orlina rep les aigües de la riera de Merdans i de l'Anyet, que neix als contraforts del puig Neulós, presidit pel castell de Recasens. Al peu de la serra de l'Albera i vora el curs alt del riu Llobregat, hi ha un seguit d'estanys, basses i prats humits, que constitueixen l'única presència d'aigua estable en aquesta zona. Aquests estanys tenen importància des del punt de vista zoològic. Són, en total, sis nuclis humits: l'estany Gros, de 4,5 hectàrees de superfície, l'estany Petit, l'estany de Terra Negra, l'estany d'en Figa, els Ullastres del mas Baleta, més els dos prats del mas Baleta, que resten inundats en època de pluja (7).

La vegetació d'aquesta zona és formada, com la de tota la contrada del sud de l'Albera, per l'alzina surera, la gatosa i el sotabosc d'estepa negra. També hi abunden les brolles, els brucs i els canyissars.

La desembocadura del Llobregat.

Finalment, la desembocadura de Llobregat a la Muga té lloc al sud del municipi de Peralada, prop del mas anomenat la Salanca, a mig quilòmetre aigües amunt del punt de confluència de la Muga amb la carretera i el ferrocarril de Figueres a Portbou.

Malgrat la discreció del Llobregat, sobrepasat pel seu homònim barceloní, cal valorar la importància de la seva conca en tant que representa pràcticament l'afluència dels cabals de la riba esquerra de la Muga en els seus trams mig i baix.

Hi ha un poema de Montserrat Vayreda, dedicat a la Jonquera, que evoca plàsticament els indrets que emmarquen el curs alt del Llobregat. És una bella cloenda per a un bell itinerari:

*La Jonquera té els jocs a Canadal
Prop dels estanys silencis, i per grans fites
tres castells en oblit, i sis ermites
encunyis mig esborrats del temps feudal.*

*A Panissars, record del monestir
esfondrat en la mort, Santa Maria.
Al form de vidre, mas en agonia
el nom, només el nom, de Sant Martí.*

*Santa Llúcia obre els ulls, imanta els cors
varada a mig serrat com una barca;*

*mentre Sant Pere mor al pla de l'Arca,
reviu als cims Sant Julià dels Torts.*

*Rocbertí, niu d'aligots, esclau
dels abruptes penyals, es desaferra:
a sota els peus té l'agre de la terra;
al seu damunt, l'estesa del cel blau.*

*A Canadal i al puig de Requesens
castell i ermita en solitud boscana;
cap processó no cerca tramuntana
ni cap ermita sent olor d'encens.*

*Tot queda en el passat, a prop i lluny
del poble fronterer; a la Jonquera
creix, s'esbarria, riu, alça bandera
i grana com el blat del mes de juny. (8)*

NOTES

Agraïm la col·laboració de Joan Budó, animador cívic i cultural i profund coneedor dels encontorns de la Jonquera.

1. Joan Tocabens. *Quan sagna el Llobregat*. Ed. Els Trabucaires, Perpinyà, 1985; pàg. 33.
2. Carles Bosch de la Trinxeria. *Records d'un excursionista*. Ed. Selecta, Barcelona, 1978; pàg. 159.
3. Francisco de Zamora. *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Ed. Curial, Barcelona, 1973; pàg. 330.
4. Arthur Young. *Viatge a Catalunya-1787*. Edicions Ariel, Barcelona, 1969; pàg. 95.
5. Ramon Muntaner *Crònica* Barcelona, Ed. 62 i "la Caixa", 1979; pp. 223-224.
6. Albert Compte. *La Jonquera*. Girona, Quaderns de la Revista de Girona, 1990.
7. Joan Budó Ricart. «Catàleg de vertebrats dels estanys de la Jonquera». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, vol. 20, 1987.
8. Montserrat Vayreda-Lluís Roura. *Els pobles de l'Empordà*. Carles Vallès editor, Figueres, 1984.